

KRONIKA

KNJIŽEVNOST

MISKO KRANJEC. UKRADENA LJUBEZEN. Z novelistično zbirko *Ukradena ljubezen** je Miško Kranjec tako kot v povestih *Macesni nad dolino* ter *Mesec je doma na Bladovici* spet pristal v gorenjskem okolju. To je za pisatelja z izrazito prekmursko, to se pravi ravninsko tematiko, nov milje, ki postavlja pred njegovo umetniško pero nove naloge: prodreti v čustvo in miselnost grčavega hribovskega človeka, označiti njegov spoznavni razpon na relaciji hrib — dolina ter vse te regionalno — ontološke značilnosti postaviti v čas in v širša družbena razmerja.

Če sedaj presojamo vrednost pričujočih Kranjčevih novel s teh vidikov, moramo takoj priznati, da zbirka izkazuje kar izredno sposobnost za intuitivno dožemanje novega okolja in novih ljudi. Pisatelj je vsaj s tolikšno neposrednostjo in intimnostjo spregovoril o odmaknjenem življenju v hribovskih vaseh nad Kranjem, kot je pred 25 leti v *Povesti o dobrih ljudeh* zarezal v osamelo idiliko na otoku Mure. Navsezadnje tudi v *Ukradeni ljubezni* srečujemo dobre in preproste ljudi, torej takšne, kakršne si je Kranjec v svoji človeški in pisateljski zavesti ohranil prek vseh družbenih in etičnih peripetij zadnjega četrta stoletja; mogoče je razlika le v tem, da zdaj te osamele ljudi še bolj ogrožajo neizprosni zakoni življenjskega boja in s tem v zvezi moralno deformiranje kot nekdanj. In kot je bila prej tujina življenjska kategorija, ki je na otoku Mure puščala naplavine tistodobne civilizacije, tako je v novih Kranjčevih novelah dolina tisti nasprotni miljejski pol, od koder prihaja nevarnost za moralna ter humana razmerja med ljudmi.

Novele se po pisateljskem prijemu precej razlikujejo med seboj, po snovi pa so zelo blizu druga drugi. Prva *Ko bo pomlad* v dolini je bolj umetnikova izpoved kot epska pripoved, je zmes najrazličnejših oblikovnih elementov, v kateri je izkušeni pisatelj zilil svoja dognanja o ljudeh. Je pa tudi edina novela v zbirki, ki prek okvira gorske osamelosti sega v splošnejše ozračje sodobne družbe in v kateri pisatelj neposredneje sodi tej družbi ter odnosu med njo in med njegovim odmaknjenim hribovcem. »Včasih se mi zdi«, pravi, »da so se mnoge vrednote, mnoge velike in lepe stvari spremenile v nekakšno parado našega življenja: nekje na konferencah, nekje na kongresih nastopa nekakšen drugačen delavski razred, govori o kulturi ali vsaj govorijo zanj o kulturi, govori o upravljanju, govori o delavski, razredni zavesti, o svojih tovarnah in ne vem, o čem vse še. A kam spadajo ti, ki hodijo dan za dnem mimo mojega doma?« Kranjcu so torej ti, ki v hribih hodijo mimo njegovega okna, izredno važna postavka v njegovem pisateljskem prizadevanju in seveda tudi v obravnavanih novelah, vendar se je razmerja med njimi in med »paradnostjo« naše družbe le na začetku zbirke polemično dotaknil, v vseh drugih novelah pa so ga z resničnostjo svojega bivanja popolnoma prevzeli.

Tako je dosti bolj enotno izdelana novela *Ciklame, vres in ljubezen*. To je polnokrvna zgodba o kmetu Gašperju z Ostrega vrha, o njegovem potepuškem bratu Matku in o propadlem, a čustveno še vedno na Gašperja navezanem

* Miško Kranjec, *Ukradena ljubezen*. Slovenska matica 1966.

dekletu Lenčki. Med temi tremi osebami je pisatelj uspel ustvariti prepričljive notranje odnose, ki jih uravnava nedoumna usoda ali elementarna človeška slà po zadoščanju samega sebe. Novela je epsko jedrnata, psihološko temeljita ter naravnost zadeva v človečnost in nečlovečnost našega bivanja. Najbolje je naslikan kmet Gašper v svoji samoti in v obilici notranjega bogstva, četudi se ponekod zdi, da je bolj idealiziran, kot je bilo za to okolje potrebno. A kljub temu je njegova pojavnost močna, naravna ter neizmerljiva v nekomplificiranem čustvovanju, razumevanju in odpuščanju. Je kot zemlja, iz katere raste in ob kateri se oblikuje. Novela se harmonično zapleta in razpleta in tako na koncu, ob Lenčkini smrti, ko je krog sklenjen, zbudi v bralcu občutek resnične umetnine. Pisana je v kratkih dialogih, ki nič ne spominjajo na znano Kranjčevo epsko dolgozvestnost, in se ne izgublja v podrobnostih in nepomembnostih, ampak so izraz pristnega čustva in rezona, so nepotvorjena kri v določen čas in prostor postavljenega človeka. Novela vsekakor pomeni jedro zbirke, a ob vseh naštetih lastnostih bi tudi ne bila pretirana trditev, da po umetniški moči sodi v sam vrh dosedanje Kranjčeve proze.

Novela Nočno nebo nad gorami se od prejšnje razlikuje po manjši epski enotnosti in po večji prisotnosti neposredne avtorjeve meditacije. Glavna junakinja Marijana, mlado, revno petnajstletno dekle, pomaga stricu Roku v gostilni nad dolino. Dekletce mora v najobčutljivejših letih spoznati vse tisto, kar dela človeka nesrečnega in kar mu jemlje vero v življenjski smisel: nesrečno ljubezen v mladih letih, grabežljivost v zreli dobi ter eksistenčno iztirjenost in osamelost v starosti. Ob teh hudih spoznanjih, ki se kopičijo v mladem dekletu, Kranjec očitno izpoveduje obsodbo nad civiliziranim svetom v dolini, kjer mlad, nepokvarjen, naturen človek z gora nujno mora zabresti v moralno blato takšne ali drugačne vrste. Nasproti tej dolini Kranjec spet glorificira vrednost in domačnost idilične rousseaujevske sredine; tako se po doživljajski osnovi ta novela močno sklada s prejšnjo in obe skupaj kljub stilnim razlikam sestavljata dokaj enotno umetniško substanco.

Tema dvema se pridružuje še Ukradena ljubezen, zgodba Podklančnikove Tončke, ki jo življenje prav tako opeharja za lepoto in zvestobo, kot je nekdanj opeharjalo njeno mater. Najprej dobi otroka s površnim železničarjem Tonetom, nato stopa v njeno intimno življenje še muzikant Jaka, nad vsem njenim ravnanjem pa drži roko robustna in nekdanj usodno prizadeta mati. Iz vse te arhaično pobarvane zmede raste šest otrok, ki bodo kot samorastniki stopili na podobno pot. Novela po estetski in psihološki dognanosti ter po pripovedovalni zgoščenosti ne dosega prejšnjih dveh, zlasti pa ne Ciklam, vresja in ljubezni, je pa navzlic temu pozornosti vredna pripoved. Tu spet srečamo prvobitno, neugnano slò po ljubezni ter sugestivno pričevanje o patriarhalnih, grčavih medčloveških odnosih, o takšnih, kakršne poznamo iz najboljših Kranjčevih del v njegovem zgodnejšem pisateljskem obdobju. Tudi za odnose v tej noveli veljajo besede, ki jih v Ciklamah govori izgubljeni Matko Gašperju: »Povsod po svetu se ljudje ubijajo, če le morejo, tudi ubijejo drug drugega. Ampak viš, — v življenju je nekaj drugega grdo, in potem postaneš grd. In ko si grd, se v grdo spreminja vse, kar sploh počneš. In potem te nekaj žene, ko nalašč... naključja...«.

V epilogu z naslovom Varljiva pomlad pisatelj z zakrito nostalgijo po prvobitnem, praresnic polnem življenju, še enkrat zajame krog svojih ljudi, ki jih je v teh gričih vsrkal vase in ki mu zdaj drug za drugim odhajajo

v dolino, kjer je življenje lažje, bolj veselo, zato pa tudi polno nevarnosti za intimno osebno srečo.

Vse novele v zbirki so živo pripovedovanje o naravni lepoti ter o lepem in grdem v ljudeh, ki životarijo v manj civiliziranem gričevju, trdno uklenjeni v okvir stare, podedovane miselnosti. Svet teh malih, sredi narave živečih hribovcev, Kranjec očitno dobro pozna in ga zna ustrezno oblikovati. Ta njegova sposobnost se v našem primeru ne kaže nič manj, kot jo poznamo iz njegovega obširnega ter raznolikega prekmurskega opusa, samo da zdaj pisatelj morda bolj kot prej zna združevati elementarno intimnost z epsko jedrnatostjo. To pa nemara prav zato, ker se je v fabulah iz gorenjskega gričevja odmaknil od ravninske dolgoveznosti, kot mu jo je narekoval njegov regionalni izvor. Ta skladnost med intimnostjo in jedrnatostjo pomeni, če ne že nov, pa vsaj osvežujoč prijem pri tako produktivnem pisatelju, kot je Miško Kranjec.

Jože Šifrer

ELA PEROCI, PO ŠOLI ME POČAKAJ — RIŠEM DAN. Kaj sodi v literaturo in kaj ne, tega seveda vnaprej z nobeno direktivo ali opredeljevanjem ni mogoče določati; sodimo lahko samo, kaj literatura je in kaj ni oziroma koliko je in koliko ni. Toda tudi v tem primeru kriterij, ki izmerja njeno kvaliteto, spreminja svoje posplošeno bistvo in se dopolnjuje v skladu s posameznikovo razpoznavno lastnostjo — čutom. Od tod izvira relativnost slehernega mnenja; a vendar je jasno, da se nekatere zapisane ali izrečene misli bližajo objektivnosti bolj kot druge, se pravi, da so resničnejše od drugih, saj so vernejši dokaz dejanskega stanja stvari, ki imajo v svetu v nekem času odločilen pomen. Verjetno je ta »bližina« edini način za preizkušanje sodbe, bodisi literarne bodisi znanstvene.

Vse te besede so nemara nepotrebne, toda ravno ob razmišljanju o pričujočih knjižicah Ele Perocijeve Po šoli me počakaj in Rišem dan* se mi zdijo nepogrešljive; so tako rekoč miniaturno napotilo za umevanje in razpoznavanje avtoričinih del, zakaj povedati hočejo, da je njihova vrednost odvisna od bravčevega okusa: kdor ne doživlja eksistentnih dilem sodobnega časa, temu bosta knjižnici s svojo estetiko in problemsko vsebino blizu, medtem ko se modernemu človeku, ki išče nove možnosti za svoje bivanje, kažeta oba teksta pomaknjena v preteklost za celega pol stoletja; svet, ki ga prinaša pisanje Ele Peroci, je namreč meščanski milje, ki ga menjaje se vznemirjajo samota, ljubezen, strah, smrt, toda ki ob vsakršnem globljem emocionalnem vzburjanju pomirja svojo zavest z vnaprejšnjim optimizmom, z dobro vero v vse, s hotenjem po socialni pravičnosti, s skrbjo za otroško varstvo, skratka, z zelo razumnim prepričevanjem in voljo, ki navidez uspešno premaguje sleherni skepticizem. Knjižica Po šoli me počakaj pripoveduje o dijaških letih (avtoričine) predvojne generacije, ki je preživljala svojo mladost med okupacijo. Razumljivo je, da so glavne junakinje predvsem ženski liki, ki se v dobi dozorevanja še posebej ločijo od okolice: prebujajoča se erotika, hrepenenje, samota ipd. — so poglobitve značilnosti teh mladotletnic, ki vsaka po svoje iščejo ideale in poti v prihodnost. Perocijeva jih pri tem ne opazuje

* Ela Peroci, *Po šoli me počakaj*. Državna založba Slovenije 1966. Ela Peroci, *Rišem dan*. Obzorja 1966.